

Jaargang 7 - nummer 4 - oktober 2019

 koppel

Gezamenlijke uitgave KNNV en IVN
in Noord West Overijssel

ivn natuur
educatie

KNNV
vereniging
voor veldbiologie

AGENDA KNNV en IVN

Periodieke bijeenkomsten

De vogelgroep IVN houdt in de maanden september t/m april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand in 't Hoogthij, Oldemarktseweg 117, Steenwijkerwold. In mei en juni wordt er een excursie voor de groep georganiseerd.

De vlinder- en libellenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met mei haar avonden op elke eerste maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

De plantenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december en januari) haar avonden op elke eerste woensdag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk. In de maanden mei en juni worden inventarisaties uitgevoerd.

De geologiewerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand (tenzij anders vermeld) in De Meenthe, Stationsplein 1 te Steenwijk. Jaarlijks wordt een (meerdaagse) werkgroep-excursie gehouden. Op de webpagina van de KNNV afdeling is het actuele programma vermeld.

De gezamenlijke lezingen van KNNV en IVN worden in de maanden oktober tot en met maart (februari in combinatie met de KNNV ledenvergadering) gehouden op de derde maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk, tenzij anders vermeld (**zie de lezingavond van 18 november**).

Agenda 3e kwartaal 2019

oktober

- 2 bijeenkomst plantenwerkgroep
- 5 t/m 14 oktober: Week van de veldbiologie
- 5 huttentocht langs enkele vogelkijkpunten in onze eigen omgeving
- 7 bijeenkomst vlinder- en libellenwerkgroep
- 8 bijeenkomst geologiewerkgroep
- 8 bijeenkomst vogelgroep IVN
- 12 IVN ledendag
- 12 Landelijke uilendag, Meppel (Ogterop)
- 21 lezing over het tekenen van vogels (Erik van Ommen)

november

- 4 bijeenkomst vlinder- en libellenwerkgroep
- 6 bijeenkomst plantenwerkgroep
- 9 Ravon landelijke dag, Nijmegen (Linnaeusgebouw)
- 12 bijeenkomst geologiewerkgroep

- 12 bijeenkomst vogelgroep IVN
- 18 Jubileumlezing in de Zuidwester, Gasthuislaan 84
'Onder de waterspiegel in de Weerribben en De Wieden' (Willem Kolvoort)
- 23 vogelexcursie zandwinplassen
- 30 Sovon landelijke dag, Ede (De Reehorst)

december

- 2 bijeenkomst vlinder- en libellenwerkgroep
- 7 op zoek naar de Noordse winterjuffer
- 7 vogelexcursie Gaasterland
- 10 bijeenkomst geologiewerkgroep
- 10 bijeenkomst vogelgroep IVN
- 13 bosuilenexcursie
- 16 lezing over de lepelaar (Petra de Goeij)

januari

- 11 Nieuwjaarsbijeenkomst

Bij de voorplaat

De foto van een nieuwe, in Nederland nog niet eerder aangetroffen soort paddenstoel. De soort, *Pycnoporellus fulgens*, die sporadisch voorkomt in Zuid-Duitsland en Zweden, heeft nog geen Nederlandse naam, simpelweg omdat deze soort hier niet eerder werd aangetroffen. De foto is gemaakt door Rob Chrispijn, die de paddenstoel vond in het Drentse Friese Wold. Lees verder over deze vondst en zijn voorstel voor de Nederlandse naam van de paddenstoel in het gelijknamige artikel "De Oranje sparrenhoutzwam".

COLOFON

"Koppel", jaargang 7, nummer 4, derde kwartaal 2019.

Natuurtijdschrift "Koppel" is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Greet Sanderse, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: Dirk Koopmans

Drukwerk: **drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk**

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).

- geen pdf bestand, foto's in een apart bestand en met een formaat van minimaal 1.5 MB

Het volgende nummer verschijnt per 1 januari 2020

Kopij hiervoor graag vóór **1 december 2019**.

Redactieadres: E-mail redactiekoppel@gmail.com

Agenda KNNV en IVN	2	De Wesp spin	10
Bij de voorplaat	3	Van dat brood gaan ze dood... ..	13
Colofon	3	De Groene schildwants	18
Van de redactie	4	Waarnemingen	20
Van de voorzitters	5	Wandeltip Waterloopbos	22
Oproepen en mededelingen	5	Excursies IVN/KNNV 4e kwartaal	24
In memoriam Dick Woets	6	Uit het IVN-bestuur	29
De Ekster, deel 4	8	Besturen KNNV en IVN	30
De Oranje sparrenhoutzwam, nieuw voor Nederland	9	Werkgroepen KNNV en IVN	31

Van de redactie

Net vóór het naar de vormgever sturen van de tekst van het oktobernummer van Koppel ontving de redactie het bericht van het overlijden van Dick Woets, IVN-lid, liefhebber, schrijver/dichter en fotograaf van de natuur en met name van de vogels. Hij was al lange tijd ziek. In de verhalenbundel "Natuurbeleving 'Unieke ervaringen met vogels', die in 2010 verscheen en door de IVN-afdeling Noordwest Overijssel is uitgegeven, komt in de toelichting die hij hierop gaf zijn visie op de natuur en hoe zij zou moeten worden beschreven duidelijk tot uiting. Natuurbeleving moest het centrale thema van de verhalen zijn."De meeste lezers", schreef hij, "worden immers volstrekt begrijpelijk sterker geraakt door emoties en ervaringen dan door aantallen, opsommingen, tabellen, grafieken en statistische bewerkingen. Door mijn belangstelling voor vogels vormen zij de kern van de verhalen, waarvan zich er bovendien zeer veel afspelen in het moerasgebied De Weerribben". Respect voor en beleving van de natuur waren essentieel voor zijn bestaan, zoals o.m. blijkt uit een citaat, dat opgenomen is in het bericht van zijn overlijden: "Altijd heb ik zo geleefd vanuit een diep respect voor het natuurlijk leven. Waar zou ik zonder 65 jaar beleving van vogels zijn geweest?". Uit zijn verhalen blijkt zijn betrokkenheid bij het welzijn van natuur en milieu. Ook stelde hij in dit verband de negatieve rol van overheden aan de kaak. Hij voelde zich daardoor geraakt en -sterker nog- gekwetst, zoals blijkt uit het in het overlijdensbericht opgenomen citaat met betrekking tot het beheer van de Weerribben:

"Ik heb me slechts gekwetst gevoeld door de medemensen die verantwoordelijk zijn voor het beheer van het schitterende natuurgebied de 'Weerribben', maar mijn liefde en oprechtheid voor het behoud van dit zeldzaam waardevolle natuurgebied nooit hebben kunnen willen begrijpen". Het overlijdensbericht van Dick met citaten en fragmenten uit gedichten is opgenomen in de rubriek Oproepen en Mededelingen. De redactie denkt dat zij namens IVN en KNNV spreekt als zij Dick bedankt voor zijn inzet en bijdragen voor de natuur en de beleving daar-

van in met name de regio Noordwest Overijssel en het daarin gelegen natuurgebied van de Weerribben.

V.L.n.r. Emile de Leeuw, Greet Sanderse en Rolf Kranenburg

Met het oktobernummer van Koppel is de herfst ingezet en daarmee het seizoen van de paddenstoelen. Rob Chrispijn is de vinder van een niet eerder in Nederland waargenomen paddenstoel, zoals weergegeven op de voorplaat. Hij schrijft over deze vondst en doet een voorstel voor een Nederlandse naam. Verder in dit nummer onder meer:

Het vierde deel over de Ekster van de hand van Philip Friskorn, waarin aandacht voor het verenkleed en de andere uiterlijke kenmerken in de ontwikkeling van pul tot volwassen vogel. Het artikel is wederom voorzien van prachtige foto's, waarvan een kleurenfoto van de juveniele ekster de achterpagina siert. Deze foto laat duidelijk de grote zwarte vlekken op de vleugeltip zien, de blauwgrijze ogen en de blauwgrijze vlek achter het oog, die kenmerkend zijn voor een juveniele ekster.

Twee bijdragen van Willem-Jan Hoeffnagel over de wespspin (lid van de familie van de wielwebspinnen) en de groene schildwants (lid van de familie van de schildwantsen).

Een artikel van over het "moederkoren", een giftige zwam die Ben Uffelte aantroef in o.m. rogge. In "Van dat brood gaan ze dood" schenkt hij o.a. aandacht aan de oorsprong van de naam.

Opnieuw een wandeltip van Theo van de Graaf, deze keer voor het Waterloopbos, een bos dat rijk is aan bijzondere paddenstoelen

en dat zijn naam dankt aan het Waterloopkundig Laboratorium, dat in de periode van 1952 tot 1996 een deel was van het Voorsterbos, dat in 1944 werd aangelegd in de recent drooggelegde Noordoostpolder.

Tenslotte vestigt de redactie uw aandacht op de aankondiging van de nieuwjaarsbijeenkomst op 11 januari in het Holtingerveld. Noteer deze in uw agenda zodat we in grote getale aanwezig kunnen zijn.

Van de voorzitters

We gaan het laatste kwartaal van het jaar 2019 in, een jaar waarin de IVN afdeling 25 jaar bestaat en de KNNV afdeling 65 jaar. Omdat een lustrum iets is om bij stil te staan, hebben de beide besturen besloten om een bijzondere lezing over NP Weerribben-Wieden te organiseren. We verwachten voor de lezing van Willem Kolvoort over het onderwaterleven in De Weerribben en De Wieden een grotere belangstelling dan normaal en hebben om die reden naar een grotere zaal gezocht. Op maandag 18 november komen we bij elkaar in de zaal van De Zuidwester aan de Gasthuislaan, u weet wel dat nieuwe gebouw met het begroeide dak bij Zuidveen. De andere lezingen zullen zoals gebruikelijk plaatsvinden in De Klincke.

Rian was een tijdje te gast in Delft. Daar las ze in de Volkskrant een artikel over Josje Duijndam, een zakenvrouw die tussen Den Haag, Delft en Pijnacker tien hectare grond van de provincie aan had kunnen kopen. Haar idee was om van dat terrein een stiltegebied te maken. En dat gaat gebeuren, hoewel er op afstand altijd wel geluid (snelweg) te horen valt. Het moet een oase van rust in de hectiek van het westen des

lands worden. Als je dat zo leest, dan bekruipt je het gevoel dat wij ons in Noordwest-Overijsel gelukkig mogen prijzen met een 'stiltegebied' van enige duizenden hectaren. Een gebied waar broedende meerkoeten hun nesten van natuurlijk materiaal bouwen en niet zoals in stadse grachten van de grote steden van plastics, folies en broodzakken. Want dat doen ze bij gebrek aan beter. Laten wij met zijn allen genieten van de ruimte, rust en schoonheid van onze omgeving. En laten we dat vooral voor een deel samen doen. Daar zijn onze werkgroepen en andere activiteiten voor bedoeld. En voor het jaar 2020 hebben we al besloten dat onze gezamenlijke nieuwjaarsbijeenkomst gehouden zal worden op zaterdag 11 januari. Noteert u die datum ook vast?

We zien u graag bij de bijeenkomsten van IVN en KNNV afdeling.

Oproepen en mededelingen

Nieuwjaarsbijeenkomst

Kom naar het Holtingerveld om elkaar in het nieuwe jaar te ontmoeten.

Nieuwjaarsbijeenkomst IVN en KNNV zaterdag 11 januari 2020 om 14.00 uur of 16.00 uur.

De besturen van IVN-Noordwest Overijsel en KNNV De Noordwesthoek nodigen de leden van harte uit voor de gezamenlijke nieuwjaarsbijeenkomst op 11 januari. We starten om

14.00 uur met een wandeling van 6,3 km en vanaf 16.00 uur begint de bijeenkomst.

Degenen die willen wandelen komen om 14.00 uur bijeen op de parkeerplaats van de

Schaapskooi, Holtingerveld, Van Helomaweg 18, 7971 PX Havelte.

Het Holtingerveld is opgenomen in Natura 2000, heeft sterke, zichtbare invloeden van de voorlaatste ijstijd, is tijdens de oorlog behoorlijk gebombardeerd, waardoor er veel bomkraters zichtbaar zijn en heeft overblijfselen van een voormalig vliegveld.

Er is dus voldoende te zien.

De mogelijkheid bestaat om de wandeling in te korten.

Ongeveer 16.00 uur zijn we terug bij Brasserie 'Oer', die aanpalend ligt aan het informatiecentrum Holtingerveld.

Degenen, die niet willen wandelen, komen om 16.00 uur rechtstreeks naar de Brasserie 'Oer', Helomaweg 18, Havelte.

Hier bieden de besturen de leden en alle actieve vrijwilligers voor hun steun een kop koffie/thee, drankje en een hapje aan.

Aanmelden is in verband met de catering noodzakelijk, graag vóór 3 januari.

Aanmelden is mogelijk per voorkeur via e-mail: IVN-secr.NWO@ziggo.nl of eventueel 0611317756.

Allen zijn van harte welkom.

In memoriam Dick Woets

1945-2019

*Nu ik, door vroege sneeuw bevangen,
de snepend koude winter vrees,
roep ik tot u die deze bange,
gestolde woorden eenmaal leest:
Breek binnen in het diep verlangen
dat altijd in mij is geweest.*

(Dick Woets)

'De dood maakt helaas nooit afspraken, maar komt altijd veel te vroeg. Laf nadert hij nu van achteren om mij weg te rukken uit dit leven. Een leven dat ik fascinerend vind, ook al duurt het in het licht van de eeuwigheid maar even. Soms is het vederlicht, maar niet zelden ook loodzwaar. Ik heb het geleefd zoals ik ben: volgens mij een zachtzinnig, kwetsbaar mens, soms wel eens driftig, als ik mij verongelijkt voel, of eigenwijs (volgens sommigen zelfs arrogant). Maar altijd heb ik geleefd vanuit een diep respect voor het natuurlijke leven.

Waar zou ik zonder 65 jaar beleving aan vogels zijn geweest? Ik heb me slechts gekwetst gevoeld door die medemensen die verantwoordelijk zijn voor het beheer van het schitterende natuurgebied de 'Weerribben', maar mijn liefde en oprechtheid voor het behoud van dit zeldzaam waardevolle laagveenmoeras nooit hebben kunnen/willen begrijpen.'

De Ekster, deel 4

Het verenkleed en andere uiterlijke kenmerken van pul tot volwassen vogel

Voordat de Ekster uitvliegt

Zo ongeveer medio mei zullen de meeste jonge Eksters uit het ei komen na een broedtijd van ergens rond de twintig dagen (kan variëren). Het vrouwtje heeft de eieren uitgebreed en de jongen komen blind, naakt en hulpeloos ter wereld. Zowel mannetje als vrouwtje voeren hen tussen de twee en vijf maal per uur. Het mannetje voert vaker dan het vrouwtje..... een beloning voor het broeden?

Net uit het ei weegt een Ekster ca. 7 gram, na 18 dagen reeds 180 gram. Op dit gewicht vliegen de jongen uit na ongeveer 27 dagen. De ouders verzorgen de uitgevlogen jongen nog ongeveer zes weken.

Van pul tot volwassenheid

Eksters hebben kort voor het uitvliegen roze poten en tenen. Deze kleuren al snel zwart. Het zijn van die uiterlijke kenmerken die je zelden te zien zult krijgen, Eksters zijn nu eenmaal schuw en altijd op hun hoede. Dit is een eigenschap van intelligente dieren. De staart van een juveniele Ekster zal snel groeien, zo ook de slagpennen. Met die staart en slagpennen zullen ze het ruim een jaar moeten doen. Enkele weken na het uitvliegen van de jonge Eksters ondergaan ze een gedeeltelijke rui van alle lichaamsveren; ze zijn nu eenmaal gegroeid.

Achter het oog van een juveniele Ekster is een huidvlek zichtbaar. Deze vlek is in het prille begin roze van kleur, maar al heel snel wordt deze vlek blauwgrijs van kleur. De functie van deze vlek is in de wetenschap tot op heden niet bekend.

Na de gedeeltelijke rui van de jonge Ekster in september verdwijnt deze vlek om nooit meer terug te komen. De ogen van een juveniele Ekster zijn blauwgrijs en worden tijdens de gedeeltelijke rui van de lichaamsveren in september donkerbruin.

De vleugels van een jonge Ekster hebben slagpennen met een grote zwarte tip. Deze grote zwarte vlek op de vleugeltip is een kenmerk

van een jonge vogel. Bij de rui, een jaar later, zullen de nieuwe slagpennen een veel kleinere zwarte tip vertonen. Dat is een teken van volwassenheid, al zal de Ekster nog een jaar moeten wachten om pas in het derde levensjaar echt volwassen te worden. Pas dan zijn Eksters geslachtsrijp en gaan beginnen aan de nestbouw in een eigen territorium.

Een bekend feit is het zien en horen van groenen Eksters van wel 10-20 vogels bij elkaar, die luidruchtig communiceren. Dat zijn de zogenaamde 'hangjongeren' die in hun tweede levensjaar samenscholen om elkaar te beschermen. Een jaar later gaan ze op zoek naar een eigen territorium. Hoe fraai kun je het opgroeien van deze prachtige vogel observeren?

Glanzende veren en verschil tussen man en vrouw

De veren van een Ekster glanzen en tonen kleuren van paars, oker, groen en blauw, kortom alle kleuren van de regenboog. De Ekster is dus beslist geen vogel met alleen zwart/wit. Dat lijkt zo, de iriserende kleuren van de veren bewijzen het tegendeel. De veren worden ingevelt door een klier boven de staart te activeren. De Ekster knijpt in de klier en het vet wordt over de veren verspreid door middel van de snavel. De glans blijft op de veren en heeft tevens een waterafstotend effect. De rui van een Ekster duurt lang. Een Ekster moet blijven vliegen en begint met de rui van staart en slagpennen, heel rustig één voor één. De totale rui duurt bijna drie maanden (van juli t/m september). Veelal zie je twee Eksters foerageren op een grasveld. Daar zijn ze op zoek naar grote insecten. Twee vogels samen: vaak een koppel dat voor het leven samen blijft.

Het verschil tussen mannetje en vrouwtje is niet te zien aan het uiterlijk, maar wel aan de lengte van de staart. Het mannetje heeft een duidelijk langere staart dan het vrouwtje. Dat verschil is helaas alleen goed zichtbaar als je man en vrouw samen ziet.

Geniet van deze slimme en intelligente vogel

en laat vooroordelen varen.

Aanbevolen literatuur:

De Ekster in zwart en wit,
door dr. Jenny De Laet
VUBPRESS, derde druk 2005,
ISBN 90-5487-193-8

The Magpies, door T.R. Birkhead
T & AD Poyser 1991, ISBN 0856610674

Tip: kijk ook eens op de website van Peter van
Nies www.ekstersenzo.nl

Tekst en foto's: Philip Friskorn

juvenile
Ekster, roze
vlek achter oog,
deels
roze voeten

juvenile
Ekster,
blauwgrijze
ogen, roze vlek
wordt grijs

juvenile
Ekster,
ventilerend,
blauwgrijze
ogen en
grijze
oogvlek

de bovenste veer is van een juveniel,
de onderste van een adult

vliegbeeld van een
adulte Ekster, vooral te
zien aan de vleugeltips

een juvenile
Ekster strekt
de vleugel,
duidelijk zijn de grote
zwarte vleugeltips.

Boven de staart ziet een
vetklier, die gebruikt de Ekster
om de veren in te vetten.

De staart van een juvenile Ekster
bereikt in zes weken de lengte en kleur.

Volwassen Ekster
scharrelend in gras
op zoek naar grote
insecten, zomer

Vanaf medio augustus tot ver in september
ruien de Eksters, ze zijn dan niet op hun mooist.

Eind september is alles weer in orde,
een nieuw verenkleed om trots op te zijn.

De Oranje sparrenhoutzwam, nieuw voor Nederland

Nadat er via een zogenaamd Natuurbericht enige ruchtbaarheid was gegeven aan deze vondst, werd ik gebeld door een radioprogramma met de vraag of ik nou niet ontzettend blij was. De media zijn tegenwoordig vooral op zoek naar emoties, zelfs als het om natuuronderwerpen gaat. Hoe voelde u zich? Om teleurstelling bij de interviewer te voorkomen, moest ik met een gevoel komen. Dus ik mompelde maar iets over blijdschap. Maar zeker bij paddenstoelen weet je lang niet altijd meteen of je iets bijzonders hebt gevonden.

Zoals u zich misschien nog wel kunt herinneren, nam het afgelopen voorjaar het aantal protesten tegen de aanhoudende kap in natuurgebieden sterk toe. Zozeer zelfs dat Natuurmonumenten aankondigde alle werkzaamheden te staken om zo de gemoederen te bedaren. Deze plotselinge ophef was een gevolg van een tegenstelling tussen klimaatdoelen halen door bomen aan te planten en berichten uit de regio dat enorme stukken bos gekapt werden. Journalisten van zowel kranten als radio en televisie vonden dit een interessant gegeven. Zo liep ik eind mei met een man van de Volkskrant door het Drentse Friese Wold op weg naar een stuk sparren dat we ooit het 'Zwarte bekerzwammenbos' hebben genoemd, maar waar in het voorjaar al jaren achtereenvolgend geen Zwarte bekerzwam meer te zien is.

De journalist wilde graag een dramatisch beeld zien en daar voldoet dit deel van het bos aan. Om de uiterst zeldzame Zwarte bekerzwam te behouden, heeft Staatsbosbeheer ooit een klein deel van dit indrukwekkende fijn-sparrenbos laten staan. Maar om toch zijn quotum te halen, werden in de omtrek extra bomen geveld. Wat voorspeld werd, gebeurde: de eerste de beste storm liet nog eens vele tientallen sparren tegen de vlakke gaan.

De journalist was van te voren gewaarschuwd dat het gebied lastig begaanbaar zou zijn met de vele kriskras omgevallen bomen. Terwijl

we via de ene stam een andere probeerden te overbruggen, zag ik op een derde stam een serie feloranje houtzwammen, sterk verdroogd en hoogstens 10 cm breed. We wilden een beetje opschieten, dus ik brak er een paar af en stopte die in mijn zak. Pas een maand later had ik dat jack weer aan en toen ik mijn handen in mijn zakken stak, voelde ik iets raars. Verrek, helemaal vergeten: die vreemde houtzwam! Terwijl ik hem opnieuw bekeek, bedacht ik dat het felle oranje deed denken aan een houtzwam die ik ooit in Siberië had gezien.

Een week later had ik een vergadering van de Paddenstoelen-werkgroep Drenthe. De voorzitter hiervan is Eef Arnolds, mycoloog van beroep en een van de besten van ons land. In de auto viel me opeens de naam in voor deze soort: *Pycnoporellus*. Bij Eef Arnolds aangekomen, zei hij na één blik: "hé, wat leuk, *Pycnoporellus fulgens*". Door omstandigheden zat tussen de vondst en de juiste naam ervoor meer dan een maand. Geen wonder dat je dan geen gat in de lucht meer springt

De soort *Pycnoporellus* wordt gekenmerkt door de geheel oranje vruchtlichamen. Van de vondst in het Drentse Friese Wold zijn alleen de 1 tot 3 mm grote poriën oranje. De bovenkant is bruinig. Waarschijnlijk is dat een gevolg van ouderdom. Deze zwam is eenjarig en fructificeert vroeg in het najaar. De gevonden collectie was dus al een eind over de datum heen. De soort heeft de neiging om na zijn

Pycnoporellus fulgens, 2018-10-01, France, Morvan, Arleuf, dode *Picea* met *Fomitopsis*
fotograaf Eef Arnolds

riën kleurden zo donkerrood dat ze de kleur kregen van geronnen bloed.

In het Zwarte Woud in Zuid-Duitsland is het een zeldzame, submontane soort, die meestal voorkomt tussen de 400 en 800 meter. Ook in Zweden is deze soort zeldzaam en wordt daar beschouwd als een oerwoud-indicator. Hij ontbreekt namelijk in naaldboom-akkers en groeit uitsluitend in naaldbossen die lang met rust zijn gelaten. Het bijzondere van deze vondst zit hem ook hierin dat deze zwam, met zijn voorkeur voor sparren in het middegebergte en Scandinavië, desondanks is afgedaald naar het Nederlandse laagland

Pycnoporellus fulgens heeft geen Nederlandse naam om de eenvoudige reden dat deze zwam nooit eerder in Nederland werd aangetroffen. Dit is dus een aardige primeur voor Drenthe! Wel wrang is dat hij zijn komst dankt aan de kap van het mooiste sparrenbos van Nederland. Of had de natuur hier zonder menselijk ingrijpen uiteindelijk ook wel voor geschikt substraat kunnen zorgen? Als Nederlandse naam stellen we voor Oranje sparrenhoutzwam, omdat hij vooral op sparren groeit en de intense kleur het meest opvallende kenmerk van deze soort is.

tekst en foto's: Rob Chrispijn

verschijnen in augustus/september spoedig te vergaan, maar door het droge voorjaar was deze collectie geheel verdroogd.

De *Pycnoporellus* groeit op dode, staande en liggende stammen van Fijnspar, Zilverspar en soms Beuk. Krieglsteiner vermeldt een goed kenmerk van deze zwam: de sterke donkerrood verkleuring met KOH. Dat klopte, de po-

Met ingekapselde prooi
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

Wespspin met cocon
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

De Wespspin

Inleiding

Als er één soortengroep is die vaak gemengde gevoelens oproept dan is het wel de Orde van de spinnen, terwijl spinnen zeer nuttig zijn vanwege het eten van grote aantallen insecten. Ook is hun levenswijze zeer boeiend. Om nu niet met een soort te komen die we allemaal wel kennen zoals de kruisspin, wil ik hier een soort behandelen die pas vrij recent in Nederland is verschenen. En als blijkt dat deze soort ook nog eens geen “gevaar” voor de mens oplevert, dan is de keuze snel gemaakt. Ik ga het hier dus hebben over de wespspin (soms ook wel tijgerspin genoemd), een zich uitbreidende soort waarvan vóór 1991 een handvol waarnemingen bekend was, maar die nu in alle provincies voorkomt.

Wespspin met twee heidelibellen als prooi
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

Herkennen

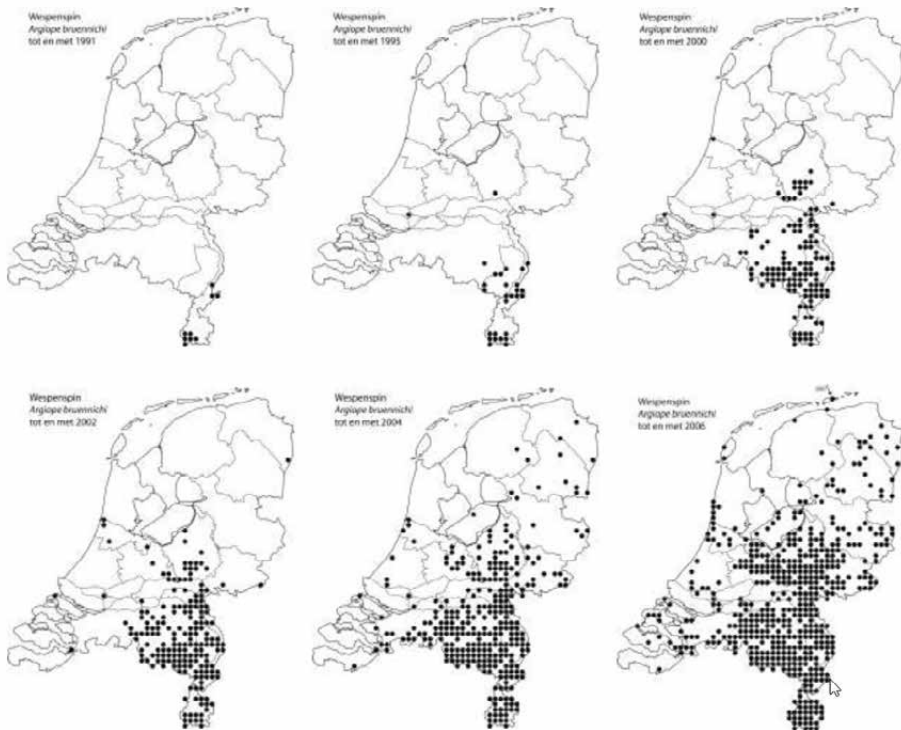
De wespspin (*Argiope bruennichi*) behoort tot de familie van de wielwebspinnen. De vrouwtjes hebben een zilverachtige kop en een geelachtig achterlijf met zwarte en witte strepen. Wespsspinnen hebben, zoals veel wielwebspinnen, duidelijk geringde poten. Meestal wordt slechts het vrouwtje waargenomen aangezien de mannetjes “dwergen” zijn. Ze zijn veel kleiner dan de vrouwtjes en ze missen de geel-zwarte bandering. Op heel jonge leeftijd lijken mannetjes en vrouwtjes wel erg op elkaar. Ze zijn dan te onderscheiden doordat de mannetjes dikkere palpen (de tastorganen aan de kaken) hebben.

Wespsspinnen kunnen gemakkelijk aan de

Zigzag patroon in het web
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

hand van hun web gedetermineerd worden door de opvallende zigzagband van witte zijde aan de onder- en bovenkant van het web. De functie van deze zigzagband is onduidelijk. Er zijn diverse mogelijkheden: de witte zijde zou UV-licht reflecteren wat insecten zou kunnen aantrekken; ze zou rovers kunnen afschrikken want als de spin gestoord wordt begint de spin hevig te trillen in zijn web zodat de spin een wazige witte vlek lijkt te worden; de witte band zou het web duidelijk zichtbaar maken zodat er geen andere dieren doorheen zouden gaan lopen. Mogelijk is dit allemaal een beetje het geval en helpt het de spin om te overleven. Harde bewijzen hiervan zijn (nog) niet gevonden. De zigzagband wordt door jon-

De verovering van Nederland door de wesperspin rond de eeuwwisseling. De kaarten zijn respectievelijk van 1991, 1995, 2000, 2002, 2004 en 2006

ge spinnen niet gemaakt. Naarmate ze ouder worden begint steeds meer het karakteristieke patroon te ontstaan.

Waarnemen

De vrouwtjes worden ongeveer 1,5 cm lang (zonder de poten). Als ze een cocon dragen zijn ze wel 2,5 cm. De mannetjes worden hooguit 0,5 - 1,0 cm.

Oorspronkelijk kwam de wesperspin in het Middellandse zeegebied voor, maar deze soort rukt op naar het noorden.. De eerste waarneming in Nederland was in 1980, waarna verdere verovering van Nederland plaatsvond. In 2008 werd Groningen bereikt. Nu is de wesperspin overal in Nederland aan te treffen. Alleen op de Waddeneilanden zijn minder waarnemingen. De snelle verspreiding is mogelijk door "ballooning"(het door de wind mee worden genomen naar een nieuwe locatie). Deze methode heeft een ongewisse uitkomst maar

komt vaak voor bij soorten die veel nakomelingen voortbrengen.

Dat de soort tegenwoordig kan overleven in Nederland wordt algemeen toegeschreven aan de opwarming van ons klimaat.

Wesperspinnen komen in allerlei biotopen voor met een lichte voorkeur voor vochtige terreinen. Ook op heidevelden zijn ze te vinden. Ze leven in open gebieden en maken hun web tussen de grashalmen of tussen lage struiken.

Biologie

De paring vindt plaats in juli. De mannetjes zijn eerder volwassen dan de vrouwtjes. Aan de rand van het web wachten meestal 2 tot 3 mannetjes op de laatste vervelling van het vrouwtje. Vervolgens paart één van de mannetjes met het vrouwtje. De anderen proberen het later. Vaak missen de mannetjes poten door het agressieve gedrag van het vrouwtje dat bewegende dieren als prooi ziet. Na de paring wordt het mannetje vaak opgegeten.

Het geven van signalen door mannetjes om aan te geven dat ze geen prooi zijn is bij de wespspin niet goed ontwikkeld. Het bestaat uit wat tokkelen op de draden en trillen met het achterlijf. Bij een net verveld vrouwtje is het agressieniveau laag, maar na de paring is dit niveau weer hoog. Er wordt dus maar zelden met succes een tweede keer gepaard.

De ei-cocon wordt in augustus gemaakt. Het is een soort zakje van ongeveer twee centimeter dat in de vegetatie bij het web wordt opgehangen. De cocon bevat meestal enkele honderden eieren, die daarin overwinteren. Het vrouwtje beschermt het ei-cocon tot ze sterft (in de winter).

De jonge spinnetjes komen in het voorjaar tevoorschijn. Ze zijn erg klein en vervellen binnen een dag. Ze verdwijnen dan door een draad in de wind te laten vieren en te wachten tot ze meegenomen worden naar een hopelijk geschikte plek om de cyclus opnieuw te starten.

Wespspinnen zijn alleseters. Vaak worden echter sprinkhanen gegeten omdat die veel voorkomen in hun type terrein. Maar ook vliegen, kevers en libellen staan op het menu. Als een prooi gepakt wordt, wordt deze snel in zijde ingepakt door de prooi te rollen. Daarna wordt de prooi gebeten om enzymen en gif in te spuiten. Nadat de inhoud verteerd is wordt

de prooi leeggezogen of wordt het pakketje als voorraad in het web opgehangen.

Bij een te groot insect worden razendsnel wat draden doorgebeten zodat het insect uit het web valt. Op deze manier wordt ernstige beschadiging van het web voorkomen.

Een leuke observatie van een fotograaf (Jan Boer in Natuurfoto Magazine Nr.20) is, dat bij dauw de druppels worden verwijderd door ze beet te pakken en uit het web te slingeren.

Wespspinnen worden veel gegeten door vogels. Verder hebben ze te lijden van sluipwespen.

Verspreiding en bescherming

Wespspinnen komen overal in Nederland voor en ook veel in de Weerribben. De bijgevoegde foto van de twee heidelibellen als prooi is op 15 augustus 2018 genomen in het Woldlakebos. Wespspinnen zijn een goed voorbeeld van een diersoort die zijn areaal op eigen kracht en zonder hulp van de mens snel en effectief heeft vergroot. Bescherming van deze soort is dan ook niet nodig.

Tekst en foto's: Willem-Jan Hoeffnagel

Bron verspreidingskaart " De verovering van Nederland over de jaren tot en met 2006" EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden.

VAN DAT BROOD GAAN ZE DOOD . . .

Het is al heel wat jaren geleden, dat Els en ik op een wandeling door het Oosterzand in het Holtingerveld voor het eerst iets vreemds zagen op de uitgebloeide pluimen van het pijpenstrootje. Kleine zwarte, licht gekromde hoorns staken ver uit tussen de kafnaalden van de geel-bruine aren. Het leek, volgens ons, heel veel op Moederkoren. Maar deze schimmel kenden wij alleen van rogge, en niet van in het wild voorkomende grassoorten ...

Met wat zoeken in de literatuur bleek het inderdaad om een soort moederkoren te gaan: het pijpenstrootje-moederkoren: uiterlijk niet van het echte moederkoren te onderscheiden, als

parasiet alleen voorkomend op pijpenstrootje en, merkwaardig genoeg, ook op riet. Nu wij van het bestaan van deze zwam wisten, kwamen wij het pijpenstrootjemoederkoren vrijwel steeds op al onze herfstwandelingen in de juiste gebieden tegen. Maar echt moederkoren op een van de vele andere soorten gras, waarop het algemeen zou moeten voorkomen, hebben wij in al die jaren, dat wij hier wonen, niet gezien. Niet goed opgelet? Over het hoofd gezien?

Een paar maanden geleden ging onze wandeling deze keer door het landgoed Rheebruggen bij Uffelte. Op verschillende open velden in dit bosgebied heeft het Drentse Landschap rogge

ingezaaid, vermengd met korenbloemen. Een vrolijk gezicht! Maar nu in juli was het koren gemaaid en stonden er alleen langs het pad wat losse rogge-halmen, als restanten van wat eens een groot roggeveld was geweest. Tot onze verbazing vonden wij in heel wat van deze halmen de zwarte horens van echt moederkoren, dat al in lage concentraties [minder dan 1%!]
ziekteverschijnselen bij mens en dier kan veroorzaken. In hogere concentraties is het vergif uit deze zwarte "bananen", waarin onder andere alkaloiden voorkomen, verwant aan LSD en is meestal dodelijk na een bijzonder pijnlijke aantasting van allerlei organen, waarbij ledematen of onderdelen ervan zwart worden en afsterven. Het is te hopen, dat die gevaarlijke zwarte "bananen" op een effectieve manier uit dit koren zijn verwijderd. Anders zal het gebruik van deze besmette rogge onherroepelijk tot gezondheidsproblemen leiden.

Als de rogge-halmen niet zouden worden gemaaid en op een natuurlijke manier kunnen rijpen, vallen uiteindelijk de rijpe roggekorrels samen met de zwarte "bananen" op de grond en overwinteren daar. In het voorjaar als de bloemen in de rogge open gaan, ontstaan er op de zwarte horens kleine zwammetjes, die niet meer zijn dan een steeltje van een paar millimeter, dat eindigt in een klein bolletje. In dit bolletje worden de geslachtelijke sporen

gevormd [ascosporen], die door de wind worden weggeblazen en door puur toeval op een stamper van een rogge-bloemetje kunnen terecht komen.

Net als bij een stuifmeelkorrel groeit er uit de zwamspoor een buisje door de stamper-steel naar het vruchtbeginsel van de bloem. De zwamdraden tasten het vruchtbeginsel aan en beginnen een zoetige, honingdauw-achtige vloeistof af te scheiden, waarin zich ongeslachtelijke sporen bevinden, de conidiën. De insecten, die op deze zoetigheid af komen - ik heb er oorwormen, kevers, vliegen en wespen op gezien - brengen deze sporen over op andere bloeiende rogge-aren, en zo kunnen er hoge aantallen halmen worden besmet. Uit deze sporen groeien de ongeslachtelijke zwarte horens [sclerotia], die bij rijping van het graan op de bodem vallen. En zo is de levenscyclus van het moederkoren rond!

In het verleden gebruikten vooral de arme bevolking voor het bakken van hun brood de soms met moederkoren zwaar verontreinigde restanten, die overbleven na het

gewone oorworm

pijpestrootmoederkoren
Claviceps microcephala sclerotia (1)

pijpestrootmoederkoren
Claviceps microcephala sclerotia

echt moederkoren sclerotia op witbol
met kleine weegschildkever copula (1)

dorsen van het graan. Echter: **van dat brood gingen ze dood ...** Bij duizenden! En dan nog op een verschrikkelijke manier. De namen, die deze ziekte heeft gekregen (in de wetenschap "ergotisme" genoemd) liegen er niet om: heilig vuur, hels vuur, sint-antoniussvuur, brandende ziekte ... Maar waar komt de naam "moederkoren" dan vandaan? Al in een Duits kruidenboek uit 1582 werd vermeld, dat gebruik van moederkoren in lage concentraties bij moeilijke bevallingen een gunstige invloed had. Daarna is het door verschillende verloskundigen met succes aangewend, en kreeg het zelfs de naam bevallings-poeder [pulvis parturiens]. Tegenwoordig gebruikt men een synthetisch bereide variant, die een zware bevalling vlugger doet verlopen en minder bloedingen veroorzaakt.

In dezelfde periode, waarin wij het echte moederkoren in de rogge in Rheebruggen ontdekten, zagen wij tot onze verbazing tijdens het zoeken naar zaad zuigende graswantsen de eerste aantasting in een ander wild gras dan pijpenstrootje, nota bene op bloeiende witbol in onze tuin ... Vlak voor onze neus! Vreemd, dat wij het moederkoren nog nooit eerder in onze tuin hebben ontdekt, terwijl wij al jaren naar graswantsen zoeken. Nog vreemder is het, dat wij het echte moederkoren op geen van onze eerdere zoektochten naar graswant-

echt moederkoren *Claviceps purpurea sclerotia*
op rogge (1)

sen in onze omgeving zijn tegengekomen, en dat wij dit jaar op verschillende plekken en op verschillende andere soorten wilde grassen soms tientallen door echt moederkoren geïnfecteerde halmen hebben gevonden. Niet alleen op witbol, maar ook op bijvoorbeeld de zeer algemene grassen kropbaar, reukgras en bochtige smele. Hebben wij dan toch, zoals ik hiervoor al schreef, niet goed opgelet, het over het hoofd gezien, of simpelweg niet het goede zoekbeeld gehad?

In ieder geval blijkt het echte moederkoren heel wat meer voor te komen, dan wij dachten. Misschien vormt dit een aansporing voor de lezers van dit verhaal om de aren van rijpe grassen met wat meer aandacht te bekijken en met eigen ogen deze dodelijk giftige zwam te zien en te leren kennen!

Tekst en foto's: Ben Prins, Uffelte

juvenile ekster, roze vlek achter oog, deels roze voeten

juvenile ekster, ventilerend,
blauwgrijze ogen en grijze oogvlek

ekster de bovenste veer is van een juveniel,
de onderste van een adult

Grutto met snavelring
fotograaf Sjoerd Osinga

Groene schildwants
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

Groene schildwants nimf 1
fotogr. Willem-Jan Hoeffnagel

Grutto geringd
fotograaf
Sjoerd Osinga

echt moederkoren Claviceps
purpures sclerotia op rogge (1)
fotograaf Ben Prins

Boven de staart ziet een vetklier,
die gebruikt de ekster om de veren in te vetten
fotograaf Philip Friskorn

vanaf medio augustus tot ver in
september ruien de eksters, ze zijn
dan niet op hun mooist
fotograaf Philip Friskorn

Hommelbijvlieg - fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

Hommelreus - fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

eind september is alles weer in orde, een
nieuw verenkleed om trots op te zijn
fotograaf Philip Friskorn

echt moederkoren sclerotia op witbol met kleine
weepschildkever copula (1) - fotograaf Ben Prins

pijpenstrootjemoederkoren
Claviceps microcephala
sclerotia (1) - fotograaf Ben Prins

De Groene schildwants

Inleiding

Wantsen behoren tot een onderorde van insecten (Heteroptera) die van andere (onder) ordes onderscheiden kunnen worden doordat op de rug altijd een driehoek te zien is. Binnen de wantsen bestaat de familie van de Schildwantsen (Pentatomidae), waarvan we hier de Groene schildwants (*Palomena prasina*) eens nader onder de loep zullen nemen.

Herkennen

De Groene schildwants (*Palomena prasina*) is een groene wants met een bruin uiteinde. Vroeger werd deze soort ook wel Groene stinkwants genoemd. Dit omdat de dieren als ze verstoord worden een stinkend goedje kunnen uitscheiden. Deze soort is zeer algemeen in Nederland en eigenlijk alleen te verwarren met *Palomena viridissima*. Deze laatste soort is echter erg zeldzaam in Nederland. De lengte van de Groene schildwants is 12 – 14 mm. In het najaar kleurt deze wants brons en in het voorjaar weer groen.

Een complicerende factor bij wantsen is dat we niet alleen de imago's, de volwassen dieren, kunnen waarnemen maar ook de diverse nimfenstadia. En die nimfen zijn helaas niet slechts een kleinere uitvoering van het volwassen dier. Bekijk de foto's maar. Daarbij zijn de diverse nimfenstadia ook nogal variabel van uiterlijk.

Waarneming

Het verspreidingsgebied beslaat geheel Europa en loopt door tot in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Deze plantenzuigende soort is polyfaag en wordt vaak op bramen aange troffen, maar ook wel op andere kruidachtige planten en bomen, waarop ze een kenmerkende wantsen-“geur” achterlaat. De groene Schildwants komt in allerlei biotopen voor, variërend van droog tot vochtig.

De imago's van de Groene stinkwants kunnen van augustus tot en met juni worden waargenomen. De imago's overwinteren op droge,

Groene schildwants

Groene schildwants nimf 1

beschutte plekken onder houtstapels. Vanaf eind juli maar meestal in augustus verschijnen de nieuwe imago's. Ze kunnen zowel in droge als vochtige omgeving worden waargenomen.

Biologie

De paring en ei-afzetting vinden plaats in mei / juni met een uitloop tot in juli. Zo'n paring kan vele uren duren waarbij de wantsen roerloos op bladeren blijven zitten. De eieren

Groene schildwants nimf 2

worden aan plantendelen vastgekleefd. Een legsel bestaat uit 28 eieren. Uit de eieren komen nimfen die een aantal stadia doorlopen tot het imago verschijnt. Vanaf begin augustus verschijnen de nieuwe imago's die vervolgens overwinteren in droge stengels of houtige planten. Er is één voorplantingscyclus per jaar.

Voedsel wordt verkregen door aan plantendelen te zuigen. Er kunnen grote aantallen op een plant zitten maar dit leidt niet tot grote schade aan die plant.

Bescherming

De Groene schildwants is zeer algemeen in Nederland en heeft geen speciale bescherming nodig. Omdat de soort veel voorkomt heeft hij ook veel parasieten. Voorbeelden hiervan zijn de Grote wantsendoder *Astata boops* en de knikadergoudwesp *Holopyga generosa*. De laatste heeft zelfs minimaal drie tot vier nimfen van de Groene stinkwants nodig om zijn cyclus te kunnen voltooien.

Tekst en foto's: Willem-Jan Hoeffnagel

*Grutto met snavelring
fotograaf Sjoerd Osinga*

Geringde Grutto's

Op 05 april 2019 heb ik het beestje gefotografeerd in de Workumerwaard. Ik verbaas mij over het aantal plastic en metalen ringen bij de Grutto. Vanuit de Grutto werkgroep van de universiteit van Groningen, kreeg ik van Jos Hooijmeijer, de volgende informatie. Het blijkt een Grutto te zijn die in 2013 is geringd in de Workumerwaard. Het beestje heeft geen last van de ringen. De snavelring is niet vanuit de universiteit maar per ongeluk opgedaan bij het foerageren. Het laatste nieuws is dat de Grutto op 5 mei opnieuw is gefotografeerd maar nu zonder snavelring. Het lijkt dus goed te zijn afgelopen voor deze Grutto

Tekst en foto's: Sjoerd Osinga

*Grutto met ringen
fotograaf Sjoerd Osinga*

Waarnemingen

Zweefvliegen

Hoe je op het verkeerde been gezet kan worden

Want daar wil ik het over hebben. En hoe ik daar op kom? Heel eenvoudig. Ik loop regelmatig met mijn fototoestel door de tuin. Ik doe namelijk mee met Jaarrond Tuintelling (<https://www.tuintelling.nl/>). Daarbij noteer je van alle soorten dieren (planten doe ik niet want daarbij weet je absoluut niet of het een veredelde plant is of een echte wilde soort) de soortnaam en het aantal dat in die week maximaal tegelijkertijd is gezien. En aangezien er in een beetje wilde tuin ook veel insecten voorkomen moet ik er dan wel foto's van maken. Dan kan ik later achter de PC de soort proberen te bepalen. Dat levert leuk gepuzzel op met vaak succes maar ook regelmatig de conclusie dat het niet lukt.

Zo trof ik op bladeren in de tuin een paar wollige insecten aan die (1) ik voor dezelfde soort hield en (2) waarschijnlijk wel hommels of bijen zouden zijn. Nou nee dus. Na een hoop geblader in de veldgidsen leek het niet te luk-

ken. Tot zelfs bij mij een lichtje ging branden. Ik zou het ook kunnen zoeken in de richting van vliegen en dan met name zweefvliegen. Andere boeken erbij gehaald en er blijken inderdaad een aantal soorten in Nederland voor te komen die een hommelmachtig uiterlijk hebben. Dat was dan wel een doorbraak, maar wel eentje van het type "van de regen in de drup". Want er zijn dan wel meer dan 300 soorten bijen en hommels in Nederland bekend maar er staan ook 384 soorten in de Veldgids Zweefvliegen van Nederland en België.

Gelukkig zijn er maar relatief weinig soorten die een hommel- of bij-achtig voorkomen hebben. En zo kwam ik erachter dat ik met twee verschillende soorten te maken heb. De determinatie kwam uit op de Hommelreus (*Volucella bombylans*) en de Hommelbijvlieg (*Eristalis intricaria*). De Hommelreus is een algemeen voorkomende soort. En de Hommelbijvlieg is zelfs zeer algemeen.

Tekst en foto's: Willem-Jan Hoeffnagel

*Hommelbijvlieg
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel*

*Hommelreus
fotograaf Willem-Jan Hoeffnagel*

Wandeltip Waterloopbos – 5 km

Het Waterloopbos

In 1942 viel de Noordoostpolder droog. Twee jaar later begon men met de aanleg van het Voorsterbos, zo genoemd naar De Voorst, de keileembult die zich even ten zuiden van Vollenhove bevindt. Het bos ligt recht tegenover deze hoogte aan de overkant van het Vollenhovekanaal. Van 1952 tot 1996 was een deel van het Voorsterbos in gebruik als Waterloopkundig Laboratorium. Dit bosgedeelte werd daarom het Waterloopbos genoemd. In dit openlucht-laboratorium werden allerlei wa-

porseleinzwam

terbouwkundige werken op schaal nagebouwd en getest op houdbaarheid. Zo zijn er de Deltawerken en de havens van Lagos, Rotterdam, Beiroet, IJmuiden en Vlissingen berekend en ontworpen. Later maakten computerberekeningen het gebruik van echte schaalmodellen overbodig. De schaalmodellen raakten in de loop der jaren in verval en werden door planten overgroeid. De natuur kreeg vrij spel.

In 2002 werd het Waterloopbos gekocht door Natuurmonumenten en sindsdien wordt het beheerd als natuurgebied en zijn er goed begaanbare paden aangelegd, o.a. een betonnen rolstoelpad van 2,5 km.

Het bos heeft een geheel eigen, bijzondere sfeer. De in verval geraakte en overgroeide proefopstellingen hebben het geheimzinnige karakter van kasteelruïnes. Daarbij komt dat zich overal in het bos waterlopen bevinden met helder stromend water. Voor de proefopstellingen was destijds stromend water nodig. Dat werd verkregen door water in te laten van

uit het Vollenhovekanaal. De polderbodem van het Waterloopbos bevindt zich vijf meter lager dan het water in het kanaal. Door een slim kanalenstelsel kon het stromende water de proefopstellingen bereiken en werd uiteindelijk geloosd in de veel lager gelegen Zwolse Vaart. Dit stromende water geeft het bos nog altijd een bijzonder karakter. Bovendien is het aantrekkelijk voor allerlei dieren, zoals grote gele kwikstaart en ijsvogel, weidebeekjuffer, beekrombout en vele andere libellen. Door de combinatie van grondsoort en een grote verscheidenheid aan boomsoorten is het bos rijk aan bijzondere paddenstoelen. In het voorjaar is het bos vol vogelgezang, in de zomer is het een libellen-paradijs en in de herfst kom je ogen tekort vanwege alle paddenstoelen.

Herstelwerkzaamheden

Aangezien veel proefopstellingen en stuwen in verval geraakt zijn is Natuurmonumenten gestart met herstelwerkzaamheden. Hiervan kun je misschien enige hinder ondervinden bij het lopen van de route. Omdat telkens slechts een enkel onderdeel onder handen wordt genomen, is de overlast steeds beperkt tot een klein gebied en zal de hinder dus beperkt blijven tot een klein deel van de route.

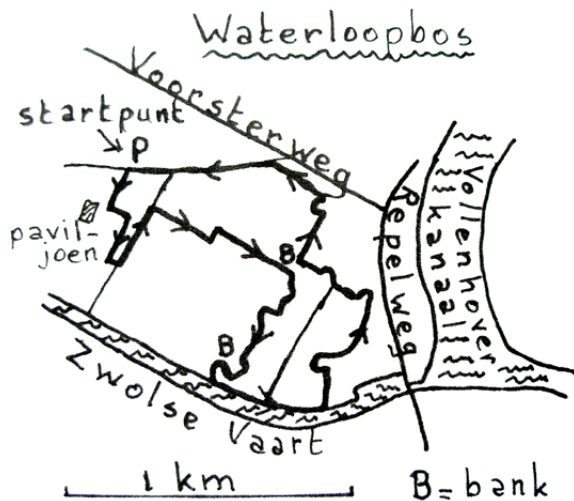
Startpunt:

Het Waterloopbos ligt in de Noordoostpolder dichtbij Vollenhove. Je komt er als volgt: Neem vanuit Steenwijk de N333 naar Blokzijl. Op de rotonde bij Blokzijl rechtdoor, richting Marknesse. Op de volgende rotonde de derde afslag, richting Vollenhove. Op de rotonde bij Vollenhove rechtdoor.

Na 1,5 km rechtsaf, Voorsterweg. Na 500 m linksaf en de weg volgen naar P1, Waterloopbos.

Routebeschrijving

a. Loop vanaf P1 naar Paviljoen Het Proeflab. Sla bij het Paviljoen linksaf en volg de gele route. Na de oversteek door de deltagoot rechtsaf. Bij het einde van de deltagoot linksaf. Op de asfaltweg linksaf. We verlaten de gele route. Hier en daar in de berm groeit vijfvin-

weidebeekjuffer

gerkruud waarvan de blaadjes meestal bestaan uit vijf vingers en de bloemen als twee druppels water op die van zilverschoon lijken. Waar we rechts een oprit met hekwerk zien gaan we rechtsaf en steken een vaart over.

b. Na 150 meter gaan we een brug over. Let hier op ijsvogel en boomklever. Op 50 meter na de brug linksaf. Na 60 meter zien we rechts een oude en verwaarloosde proefopstelling met veel stromend water. Je kunt er rondlopen en veel verschillende planten bekijken. Je hebt hier kans op weidebeekjuffers en kikkers. We lopen terug naar het betonpad en slaan linksaf.

c. Aan het einde linksaf en na 50 meter rechtsaf een brug over. Je passeert een proefopstelling waar kusterosie in Denemarken be-

studeerd werd. Vanaf de houten brug even verderop zie je tongvaren groeien tussen de betontegels bij het water. Je passeert een schaalmodel van de Willemstunnel in Rotterdam. Waar het rolstoelpad net voorbij een houten brug een draai naar links maakt, gaan wij rechtsaf. Het pad slingert door het bos. Let op groot heksenkruid dat op een enkele plek langs het pad groeit, bloeitijd: juni tot september. Je komt uit bij de haven van Libië, nu een grote ondiepe plas met een vlonder. Met een beetje geluk kun je vanaf het bankje ijsvogels zien die hun vangkunsten vertonen of een grote gele kwikstaart. Boven het water wolkt het soms van de libellen. Ook de weidebeekjuffer is hier aan te treffen. Je komt uit op een verhard fietspad. Hier linksaf.

d. Op een driesprong rechtdoor, Bremweg volgen. Aan het einde van de weg linksaf, kies het Hazepad. Na 700 meter kom je langs de haven van Beiroet. Aan het einde van het schelpenpad rechtsaf en meteen weer linksaf. Let op de bosaardbeien in de berm bij de brug. Verderop in een bocht naar rechts groeit veel groot heksenkruid. Aan het einde rechtsaf, Maasweg. Na 150 meter linksaf en bruggetje over. Je komt over de inlaatsluis van de Volkerakdam. Als je op de betonblokken in het beekje gaat staan, kun je de tongvarens tegen de muur van de sluis zien. Aan het einde op de weg rechtdoor naar de parkeerplaats.

Tekst en foto's: Theo van de Graaf

Vliegenzwam

zaterdag 5 oktober - Huttentocht langs enkele bekende vogelkijkpunten in de regio

Op deze dag is er een kijkhut-excursie in de kop van Overijssel. De excursie wordt geleid door Ronald van Vlijmen en we zullen ongeveer vijf hutten bezoeken, te starten met de Auken bij Giethoorn. De route tussen de hutten zal worden afgestemd op mooie, recente waarnemingen. Onderweg bezoeken we een fijne lunchlocatie. Behalve een groot aantal watervogels en steltlopers hopen we in ieder geval de zeearend te spotten.

We vertrekken om 10.00 van de grote parkeerplaats bij NS-station Steenwijk, overkant spoor, aan de Eesveense kant, ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk. We verwachten uiterlijk 17.00u weer terug te zijn in Steenwijk. Nadere informatie: Ronald van Vlijmen, tel: 0521 515772.

5 t/m 14 oktober – KNNV-Week van de veldbiologie

In deze periode organiseert de KNNV een landelijk evenement, dat is bedoeld om zoveel mogelijk mensen te laten kennismaken met de KNNV. Het zijn dus niet alleen de activiteiten in de eigen afdeling die onze belangstelling vragen, maar in meerdere afdelingen worden algemeen toegankelijke excursies en wandelingen gehouden. Het totale programma wordt bekend gemaakt via de landelijke website, nieuwsbrieven en de sociale media. Dus ook als je in die periode elders in het land bent, zal er gelegenheid zijn om met een KNNV-activiteit mee te doen. Kijk op www.knnv.nl

(onder 'Week van de veldbiologie' en/of agenda) voor alle mogelijkheden.

Dinsdag 8 oktober - eerste werkgroep-avond en lezing geologiewerkgroep

Vóór de pauze wordt gesproken over voorbije zomeractiviteiten en worden o.a meegebrachte geologische vondsten bekeken. Na de pauze houdt Ernst Kleis een korte voordracht over een Zweden-gerelateerd onderwerp.

Plaats en tijd: De Meenthe, Stationsplein 1 Steenwijk om 17.30 uur.

Zaterdag 19 oktober - Paddenstoelenexcursie naar de Bisschopsberg

In 2018 hebben we dit gebied ook bezocht en ondanks de droogte, die er voor zorgde dat het aantal gevonden soorten minder was dan in een normaal seizoen, werden er toch nog een aantal leuke vondsten gedaan. Dit jaar een herhaling, waarbij er getracht wordt een andere route te lopen, al is dit natuurlijk wel afhankelijk van de weersomstandigheden. Wellicht kunnen we ditmaal ook het heidegebiedje bekijken tussen Darp en de Busselterweg. Het bosgebied is met zowel loof- als naaldhout een ideale uitgangspositie voor een geslaagde excursie. Enkele soorten die we zeker kunnen verwachten zijn doolhofzwam, naaldbos-russula, tonderzswammen, elfenbankjes en kastanjeboleten. Maar veel andere soorten zullen we natuurlijk ook gaan zien.

We vertrekken om 9.00 van de grote parkeerplaats bij NS-station Steenwijk, overkant spoor, aan de Eesveense kant, ingang Ees-

veenseweg 3, 8332 JA Steenwijk. Degene die rechtstreeks naar de Bisschopsberg komt, neemt vanuit de richting Steenwijk de eerste weg na het dorp Havelterberg links. Dit is de weg naar de voormalige Amerikaanse basis. Hier start de excursie rond 09.30 uur. Zo rond 12.30 uur zullen we hier weer terug zijn. Nadere inlichtingen: Jaap Veneboer, tel: 0521 517628.

Maandag 21 oktober om 20.00u in De Klincke. Lezing Vogel-illustraties

Samen met de Steenwijker Amateurschilders (SAS) houden we dit keer een lezing waar Erik van Ommen, schilder, graficus en tekenaar, aan de hand van zijn werk en videobeelden laat zien welke technieken hij gebruikt om vogels te verbeelden. Hij vindt zijn inspiratie in het veld en beschouwt de wereld als zijn atelier. Zo laat hij zien hoe hij zwaluwen tekent in Twente, een kluut boetseert op het wad van Vlieland, reigers schildert in Afrika en hoe hij zich laat inspireren door de Japanse Sumi-e en houtdrukunst. Via een vogelrijk bezoek aan de zeearend in het Hunzedal en de kraanvogels in het Fochteloërveen, belanden we tenslotte tussen de ijsberen op Spitsbergen.

Zaterdag 26 oktober: Vogels kijken langs de Waddenkust (dagexcursie)

Dit is de tijd dat veel vogels terugkeren uit het hoge noorden en verblijf kiezen op de Wadden en langs de Waddenkust. Veel ganzen zien we dan voedsel zoeken op de buitendijkse graslanden en kwelders. Veel steltlopers verblijven kortere of langere tijd op de Wadden om op te vetten en later door te vliegen naar nog zuidelijker streken. Bergeenden, scholek-

sters en wulpen verblijven nagenoeg het hele jaar op de Wadden. In de herfst verschijnen ook bijzonderheden zoals strandleeuweriken, ijs- en sneeuwgorzen en trekken groepen fraters rond. We hopen op 26 oktober veel van de genoemde soorten en nog veel andere te zien. Neem een verrekijker en zo mogelijk een telescoop mee. Er zal gelegenheid genoeg zijn om rustig rond te speuren. Vergeet ook niet om voldoende warme kleding aan te trekken want het kan er dan al ijsig koud zijn. We beginnen de speurtocht bij Westhoek ten westen van Sint-Jacobiparochie. We steken de dijk over en lopen dan enkele honderden meters de kwelder op tot aan de rand van het wad, voor zover de waterstand dat toelaat. We rijden dan in oostelijke richting naar de volgen-

de stop in Zwarte Haan. Ook hier lopen we weer enkele honderden meters door de kwelder naar het wad. De derde stop is bij kweldercentrum Noorderleech. In dit vrij toegankelijk informatiecentrum bevinden zich toiletten. We zullen hier een lunchstop houden. 's Middags maken we tussenstops bij het nieuwe gemaal De Heining en bij het "tempeltje" op de dijk bij Marrum. Op deze plaatsen heb je prachtige uitzichten over de buitendijkse graslanden. Als de tijd het toelaat rijden we door naar de pier van Holwerd. Het is dan laag water en hopelijk zien we ook daar veel vogels op het wad.

We vertrekken om 8.00 van de grote parkeerplaats bij NS-station Steenwijk, overkant spoor, aan de Eesveense kant, ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk. We mikken erop uiterlijk om 17.00 uur weer terug te zijn

in Steenwijk, dus neem proviand mee voor onderweg. Het aantal deelnemers is beperkt tot 15. Daarom opgave verplicht bij Theo van de Graaf, bij voorkeur per email: tvandegraaf123@gmail.com. Of anders per telefoon: 0521-587345. Er geldt een meerijsvergoeding van 5 ct/km.

Zaterdag 26 oktober: Kleurenpracht in de Weerribben.

De natuur maakt zich weer op om de winter door te komen. Struin deze middag door het moeras van de Weerribben en ontdek welke kleurenpracht er ontstaat nu we al diep in de herfst zitten en de winter nadert. Hoe maken plant en dier zich klaar voor de winter? Er valt nog veel te ontdekken in het moeras. Samen maken we een wandeling van 1 1/2 - 2 uren om te dit te beleven. De wandeling is geschikt voor het hele gezin.

Verzamelaarsplaats: Ingang van het Buitencentrum Staatsbosbeheer te Ossenzijl, Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl. Starttijd: 14.00 uur, duur wandeling 1 1/2 - 2 u. Meer informatie bij Roely Luyten, 06-11317756. Vooraf aanmelden is niet nodig.

Maandag 18 November Jubileumbijeenkomst in de Zuidwester, Gasthuislaan 84, Steenwijk, U komt toch ook?

De besturen van de KNNV afdeling De Noordwesthoek en van de IVN afdeling Noordwest-Overijssel nodigen u van harte uit om op maandagavond 18 november onze jubilea te vieren. Onze afdelingen bestaan dit jaar res-

pectievelijk 65 en 25 jaar! En dat willen we niet ongemerkt voorbij laten gaan. Voor deze gelegenheid komen we bij elkaar in het gebouw de Zuidwester, een gebouw waarbij ook parkeergelegenheid is. De zaal is om 19.30u open. Vanaf dat moment ontvangen we u graag met een kop koffie of thee. Ook in de pauze wordt u een kop koffie aangeboden.

Onze jubileumlezing heeft als onderwerp 'We gaan onder water'. Door onze afdelingen worden regelmatig wandelingen en excursies gehouden in de terreinen van het Nationaal Park Weerribben-Wieden. Ook worden er door diverse leden inventarisaties uitgevoerd. En wie is er niet menigmaal op eigen gelegenheid het gebied in geweest om te genieten van 'alles wat groeit en bloeit en ons altijd weer boeit', zoals eens door een bekend veldbioloog, dr. Fop. I. Brouwer, werd verwoord. En dan gaat het niet alleen om het landschap of de uitbundige plantengroei, maar natuurlijk ook om de paddenstoelen,

de (zingende) vogels, de uit de pop gekropen vlinders, de uitgesloten libellen en andere bovengrondse organismen die onze belangstelling trekken. Maar dit alles speelt zich boven de waterspiegel af. Wat er onder water gebeurt, daar hebben we veel minder kijk op. Onze spreker van vanavond, de heer Willem Kolvoort, heeft zich wel verdiept in het leven onder water en hij heeft daar niet alleen naar gekeken, maar heeft ook wat hij zag op de gevoelige plaat vastgelegd. Op deze avond komt de techniek van onderwaterfotografie aan de orde en wordt vooral ook de biologische kant van het onderwaterleven belicht. Wat speelt zich daar allemaal af? Daar zullen we in deze lezing met de titel 'Onder de waterspiegel in de Weerribben en De Wieden' achter komen. We roepen u op om deze jubileumlezing bij te wonen. Mis hem niet!

Het lijkt ons ook leuk om na afloop van de lezing nog even met de aanwezige leden na te praten. Als u dat gezellig lijkt, dan bent u voor deze 'nazit' ook van harte uitgenodigd.

Zaterdag 23 november 2019 - Wat zit er op de plas?

Op de zandwinplassen in onze omgeving houden zich regelmatig verschillende soor-

ten watervogels op. Van de eenden kunnen we behalve de alom bekende wilde eend ook smienten, krakeenden en wintertalingen aantreffen in deze tijd van het jaar. Maar ook futen, dodaars, aalscholvers en verschillende soorten meeuwen kunnen we aantreffen. En wie weet, passeert er een zeearend, die alle ganzen en eenden op doet vliegen, zodat we ook de vliegbeelden van de verschillende vogels kunnen herkennen. We bezoeken de zandwinplas Eeserwold en als de tijd en het weer het toelaat misschien nog de zandwinplas in de hoek Dwarsloot-oost – Burg. Slompweg. Omdat de plassen een groot oppervlakte hebben en de vogels ver weg kunnen zitten, is het gebruik van een verrekijker noodzakelijk. En mocht u als deelnemer over een telescoop beschikken, dan is het fijn als die wordt meegenomen.

We vertrekken om 9.45 van de grote parkeerplaats bij NS-station Steenwijk, overkant spoor, aan de Eesveense kant , ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk. De excursie duurt tot ongeveer 12.00. Nadere informatie bij Ton Bode, telefoon 0521 512074.

Zaterdag 7 december 2019 - Vogelexcursie Gaasterland (dagexcursie).

Op deze dag gaan we vogels kijken in Gaasterland, waar we veel eenden- en ganzensoorten kunnen verwachten. We hopen nog trekvogels waar te kunnen nemen, maar standvogels en wintergasten krijgen natuurlijk ook onze aandacht. De excursie zal als ongeveer de volgende route aannemen: van Steenwijk via Ossenzijl naar Lemmer, dan via de Leien rich-

ting Oudemirdum. Daarna volgen we de kustlijn naar Stavoren en vervolgen onze weg via Warns naar de Workumer Buitenwaard, waar altijd veel te zien is. Onderweg doen we een nieuw uitkijkpunt aan!!!! Een verrekijker, warme kleding en lunch zijn op deze dagexcursie niet overbodig.

We vertrekken om 8.30 van de grote parkeerplaats bij NS-station Steenwijk, overkant spoor, aan de Eesveense kant , ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk. Dan rijden we naar de parkeerplaats van het Buitencentrum Staatsbosbeheer, Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl. Daar vertrekken we om 9.00. Om 16.00 zijn we terug in Ossenzijl en om 16.30 zijn we weer in Steenwijk.. Opgave en informatie bij Albert Steenbergen: albsteenbergen@hotmail.com of tel. 0521- 513547 of 06-20934308

Zaterdag 7 december - Speurtocht naar overwinterende Noordse winterjuffers op de Drentse hei.

In 2018 viel deze excursie letterlijk in het water. De weergoden waren ons toen niet goed gezind en deze excursie ging toen niet door. Maar vanwege het leuke onderwerp geven we deze activiteit graag een tweede kans.

De Noordse winterjuffer is één van de twee soorten libellen die in Nederland overwinteren. Op deze zaterdag gaan we ze proberen te vinden op de heide van zuidwest Drenthe. Ze zitten dan in de graspollen verborgen. We gaan op zoek met René Manger, medewerker van De Vlinderstichting en expert aangaande (o.a.) de Noordse winterjuffer. *Aangezien nu nog niet duidelijk is welk gebied op dat moment het gunstigst is wordt dat pas later bepaald. Ook kunnen er maximaal 6 personen*

mee. Het is daarom voor belangstellenden noodzakelijk om zich op te geven. Men komt dan op de lijst en de benodigde gegevens (gebied, startpunt en starttijd) zal men kort voor 7 december ontvangen.

Opgeven kan bij Willem-Jan Hoeffnagel bij voorkeur via een e-mail naar willem-jan@hoeffnagel-photography.nl.

Vrijdag 13 december 2019 - Bosuilen luisteren op de Woldberg.

Het is inmiddels traditie om het jaar af te sluiten met de bosuilenwandeling op de Woldberg. Het oude bos met veel holle bomen is een ideaal leefgebied voor een holenbroeder als de bosuil. Jaarlijks broeden er enkele paren in dit gebied. De balts van de bosuil begint

al in december. Het mannetje zet dan door te roepen zijn territorium af. Hierdoor laat hij aan andere bosuilenmannen merken dat zijn territorium al bezet is en dat ze het niet moeten wagen om dat over te nemen. We verwachten bosuilen te horen op deze avond en

misschien ook een te zien. Informatie bij Albert Steenberg: albsteenbergen@hotmail.com of tel. 0521- 513547 of 06-20934308

We verzamelen om 20.30 uur op de parkeerplaats Woldberg nabij Tuks Theehuis, Bergweg 71 8334 MC Tuk (via tunneltje onder A32, recht door naar P-plaats in het bos). We starten met een korte uiteenzetting over de bosuilen op de Woldberg. Daarna maken we een wandeling "op zoek naar de bosuil". We wandelen langzaam en staan regelmatig stil, dus denk aan warme kleding. We zijn om ca. 22.00 weer terug op de parkeerplaats. P.S.: Bij slecht weer gaat de excursie niet door!!

Maandag 16 december - lezing met de titel 'Hoe gaat het met de lepelaar in Nederland?'

Lepelaars deden het van oudsher goed in ons land. In Nederland lag de noordelijke verspreidingsgrens van de soort. Ze komen op alle Waddeneilanden voor, zelfs tot in Dene-marken, maar ze bevolken nu ook weer het vasteland. Op het vasteland broeden ze wel in bomen en struiken of op predator-vrije eilandjes. In de hoogwaterzone van De Wieden broeden lepelaars alweer sinds 2003. Toen met een beperkt aantal paar, inmiddels kan van een grote kolonie worden gesproken. Petra de Goeij, lepelaar-onderzoeker van de Universteit Groningen en sterk betrokken bij de werkgroep Lepelaar, neemt ons vanavond mee in het leven van de lepelaar en probeert een antwoord te geven op vragen over de verspreiding, de overleving van lepelaars, de overwintering en de vraag of ze nu 'veilig' zijn. We zijn benieuwd waarom lepelaars nieuwe kolonies in gebruik nemen en hoe ze de locaties waar ze veilig kunnen broeden ontdekken.

Zaterdag 28 december 2019 "Wat bloeit er hartje winter in onze omgeving".

De KNNV-plantenwerkgroep doet dit jaar voor de tweede keer mee met de 'Eindejaars-plantenjacht', die de Stichting FLORON jaarlijks rond de jaarwisseling organiseert. Vorig jaar hebben we voor het eerst meegedaan en hebben we op het Eeserwold op 28 december 20 bloeiende planten kunnen noteren. Meer algemene informatie over de FLORON Eindejaars-plantenjacht kun je vinden op www.knnv.nl

floron.nl/ plantenjacht

We gaan dit jaar op 28 december op zoek naar bloeiende planten in de buurt van Gelderingen, Steenwijkerwold. Iedereen is welkom mee te doen! Plantenkennis is niet nodig! Na afloop kunnen we

in Café Gelderingen iets gaan drinken. (NB.: Er kan hier niet gepind worden!).

We verzamelen om 13.45 op de grote parkeerplaats bij NS-station Steenwijk, overkant spoor, aan de Eesveense kant, ingang Eesveenseweg 3, 8332 JA Steenwijk. Dan rijden we

naar de parkeerplaats bij Café Gelderingen, Gelderingen 65-67, 8341 PT Steenwijkerwold. Daar kun je ook rechtstreeks naar toe gaan. Op de parkeerplaats bij Café Gelderingen start de excursie om 14.00. De excursie-route is ongeveer 3 km, waar we zo'n 1 1/2-2 uren over gaan doen. Informatie bij: Roely Luyten 06-11317756, opgave is niet nodig.

Zaterdag 11 januari 2020

En voor het jaar 2020 hebben we al besloten dat onze gezamenlijke nieuwjaarsbijeenkomst gehouden zal worden op zaterdag 11 januari. Noteert u die datum ook vast? We zien u graag bij de bijeenkomsten van IVN en KNNV afdeling hebben we al besloten dat onze gezamenlijke nieuwjaarsbijeenkomst gehouden zal worden op zaterdag 11 januari. Noteert u die datum ook vast? We zien u graag bij de bijeenkomsten van IVN en KNNV afdeling

Uit het IVN-bestuur

Dit keer geen opsomming van punten die de afgelopen maanden binnen het IVN-bestuur aan de orde zijn geweest, omdat over de meeste zaken al rechtstreeks met de leden is gecommuniceerd of omdat in Koppel al aan een aantal relevante zaken aandacht is geschonken. Waarom dan toch deze rubriek? Welnu... het bestuur wil graag jullie aandacht vragen voor een enigszins nijpend probleem dat binnen Jeugd Natuurclub “De Weerribben” (JNC) is ontstaan.

Wie helpt ons uit de brand?

Jeugd natuurclub “De Weerribben” is al jarenlang erg actief binnen onze regio voor kinderen in de basisschoolleeftijd. We weten allemaal hoe belangrijk het is om kinderen vanaf jonge leeftijd bij de natuur te betrekken. In ons gebied maakten tot nu toe ieder jaar zo'n 25 kinderen gebruik van deze activiteit. Ook lukte het steeds weer voldoende mensen te vinden die de leiding van de club op zich wilden nemen. De ene keer ging dat wat gemakkelijker dan de andere keer, maar al met al kon elk jaar toch weer een enthousiaste start worden gemaakt. Op dit moment is er dringend behoefte aan vrijwilligers om de continuïteit van de JNC ook voor de toekomst te waarborgen. We zoeken mensen die affiniteit hebben met de natuur, er het nodige van afweten en het leuk vinden om hun kennis met kinderen van 6 tot 12 jaar te delen. Het nieuwe seizoen start in de herfst, waarbij het om één woensdagmiddag per maand gaat. Uiteraard moeten deze middagen ook worden voorbereid en moeten de kinderen/ouders op de hoogte worden gehouden van wat er allemaal georganiseerd gaat worden. Wie voelt er iets voor om aan deze leuke en zinvolle activiteit zijn/haar medewerking te verlenen? Als je belangstelling hebt, neem dan gerust contact op met één van de bestuursleden van IVN. Zo'n geweldige activiteit mag immers niet verloren gaan?

Meer informatie over onze afdeling en andere natuurweetjes zijn te vinden op onze website en Facebookpagina. Tot de volgende keer.

Tekst: Jan Feenstra

**KNNV Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging,
vereniging voor veldbiologie**

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171
8330 AD Steenwijk
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode, 0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Sjoerd Osinga
0521 523503
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Tweede secretaris

vacature

Penningmeester en ledenadministratie

Kees de Wilde,
06 49119132
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

vacature

Bestuurslid

Ronald van Vlijmen
0521 515772

Waarnemingen

Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

N.B. De Noordwesthoek heeft
een ANBI-status.

**IVN Vereniging
voor natuureducatie en
duurzaamheid**

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Rian Hoogma
Binnenpad 44 8355 BS Giethoorn
0521 362279
jagerhoogma@hotmail.com

Secretaris en ledenadministratie

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Penningmeester

Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntm@casema.nl

Bestuurslid

Henk Mulder
Oudeweg 97, 8376 HS Ossenzijl
0561 477574
henkmulder525@gmail.com

Bestuurslid

Willem-Jan Hoeffnagel
Oldemarktseweg 180
8341 SJ Steenwijkerwold
0521 857735
willem-jan@hoeffnagel-photography.nl

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Vogelwerkgroep

Coördinator: vacature

Weidevogelbescherming

Ynske Ypma / 0521 360921

ynskeypma@home.nl

Wintervoeding

Jaap de Jong

0521 362389

Plantenwerkgroep

Candida van Wirdum / 0521-521106

candida@jolicoeur.nl

Vlinder en libellenwerkgroep

Arjen Lensen / 06-29077923

arjen.nat@gmail.com.

Geologiewerkgroep

Wim Brussee / 0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten

Ernst J.Kleis / 0521 513845

ej.kleis@hetnet.nl

Lezingen vacature

Waarnemer: Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies

vacature

Natuur en milieuplatform

Henk Plat / 0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer

Emile de Leeuw / 0653 643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

KNNV-leden € 34,50

Huisgenoten van KNNV-leden € 19,50

NWH-leden en hun huisgenoten € 17,00 (nieuwe NWH leden niet meer mogelijk)

De contributie wordt automatisch geïnd c.q. moet vóór 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november bij de Ledenadministratie

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift "Natura" van de landelijke KNNV

IVN

Excursies en gidsen

Coördinatie: Henk Mulder

0561 477574

henkmulder525@gmail.com

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten

het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk

IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Uurtje Natuurtje

Lucille Keur

0561 477574 / 0624792192

lkeur@hetnet.nl

Vogels

Albert Steenbergem / 0521 513547

albsteenbergen@hotmail.com

PR

Jan Feenstra, Nijeveen

0522 251098 / 06 53116070

janfeenstra46@gmail.com

Natuurkoffers

Contactpersoon: Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@ziggo.nl

Werkgroep Jeugdnatuurclub

De Weerribben

Vacature

Websitebeheer

Willem-Jan Hoeffnagel

0521 857735

ivn.nwo.web@gmail.com

Website:

www.ivn.nl/afdeling/noordwestoverijssel

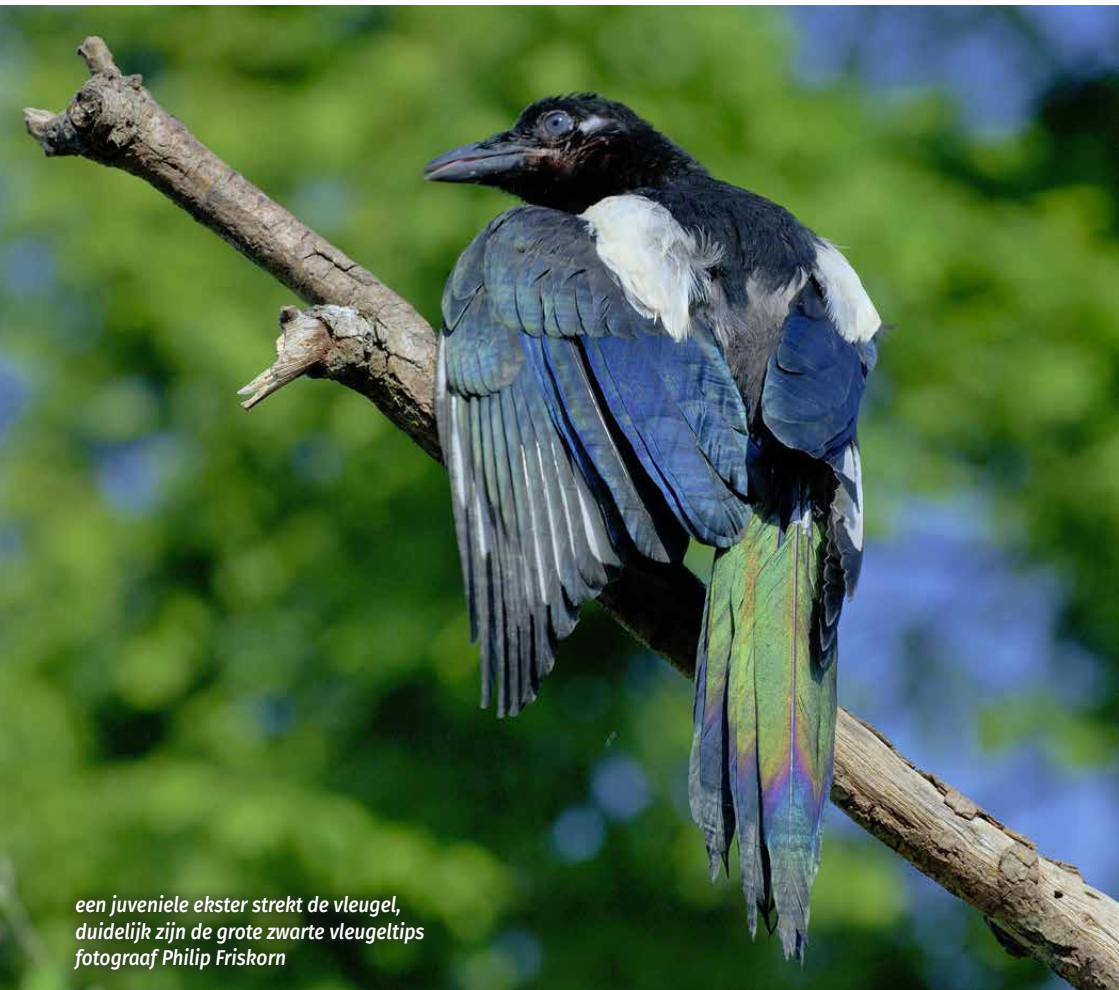
Contributie IVN € 20,00 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en Natuur", tijdschrift van het landelijk IVN. Donateur kan iedereen worden, die geen werkend lid kan of wil zijn, maar wel het verenigingswerk wil steunen: bijdrage € 20,00 incl. "Koppel".

Huisgenoten van leden betalen € 5,00.

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noordwest Overijssel: via schriftelijke opzegging bij het IVN-secretariaat vóór 1 november van het lopende jaar.

Retouradres: postbus 171 - 8330 AD Steenwijk

*een juveniele ekster strekt de vleugel,
duidelijk zijn de grote zwarte vleugeltips
fotograaf Philip Friskorn*

ivn natuur
educatie
Noordwest-Overijssel

IVN Vereniging voor natuureducatie en
duurzaamheid afdeling Noordwest-Overijssel

KNNV
vereniging
voor veldbiologie

KNNV
vereniging voor
veldbiologie
De Noordwesthoek